

Symboleita ja identiteettejä

Heikki Pesonen
Helsingin yliopisto

Uskonnollisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden lisääntyminen ja sen myötä tapahtunut hegemonisten katsantokantojen ja yhtenäiskulttuurien haastaminen synnyttää tilanteita, joissa yksittäisistä, esimerkiksi materiaalisista, symboleista tulee laajempien identiteettikeskusteluiden merkkejä. Uskonnollispohjaisiksi tulkittujen symbolien julkisessa sekulaarissa tilassa tapahtuvan käytön puolustaminen – kuten Suvivirrestä käydyssä keskustelussa – tai niiden käytön kieltäminen – kuten ranskalaisessa huivikeskustelussa – tuo näkyville identiteettipolitiikkaa, jolla vahvistetaan tietynlaisia kansallis-kulttuurisia piirteitä. Tässä numerossa sekä Teemu Tairan että Johanna Konttorin artikkeleissa tarkastellaan uskonnollispohjaisiksi tulkittujen symbolien julkisessa tilassa tapahtuvaan käyttöön liittyviä tulkintoja sekä sitä, miten esimerkiksi uskonnon, kulttuurin ja perinteen käsitteitä käytetään symboleiden vahvistamiseen tai haastamiseen.

Taira analysoi suomalaisessa mediassa Suvivirrestä käytyä keskustelua ja jakaa sen kahteen kategoriaan: Suvivirttä ja sen laulamista koulun juhlissa kulttuurisena perinteenä pitävään (puolustavat) sekä sitä uskonnollisena pitävään (vastustavat). Tairan analyysi osoittaa, että selkeästi suurin osa virrestä käytyyn keskusteluun osallistuvista näkee virren esittämisen hyväksyttävänä ja osana suomalaista kulttuuriperinnettä. Tämä kertoo Tairan mukaan ”kristillisten symbolien ja käytäntöjen ’kulttuuristumisesta’”, joka tukee kristillistä hegemoniaa ja valtakirkkojen asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Kiinnostavasti Taira tuo esille sen, miten suvivirsikeskustelussa viitataan uskonnollisiin vähemmistöihin ilman, että niiden ääni on varsinaisesti näkyvillä. Tämä kertoo Tairan mukaan siitä, että usein yhteiskunnallisessa keskustelussa uskonnollisen enemmistön kantaa perustellaan viittaamalla vähemmistöihin. Suvivirsikeskustelussa virren esittämistä puolustavaa kantaa perustellaan esimerkiksi erottelemalla kristillinen ja luterilainen suomalaisuus maahanmuuttajien uskonnosta ja kulttuurista. Vastustavaa kantaa perustellaan puolestaan vähemmistöjen oikeuksilla.

Samantyyppisiä rajanvetoja tehdään myös Johanna Konttorin tarkastelemassa ranskalaisessa huivikeskustelussa. Konttorin mukaan esimerkiksi entinen naisten oikeuksista vastaava ministeri Yvette Roudy näkee katolisen uskonnon hyväksyttävänä uskontona, koska se on sopeutunut ranskalaiseen laïcité-periaatteeseen, kun taas islamin ja kyseisen periaatteen suhde on ongelmallinen johtuen esimerkiksi juuri kasvohunnun sisältämistä merkityksistä. Roudy perustelee kielteistä kantaansa kasvohunnun käyttöön julkisessa tilassa eritoten vähemmistönaisten oikeuksilla liittäen näin hunnun naisten alistamiseen ja islamilaiseen fundamentalismiin.

Konttori analysoi ministeri Roudyn vuonna 2009 pidettyä kuulemistilaisuutta testaten kehittämäänsä uskontolukutaidon diskursiivista tekstitutkimusta. Metodi fokusoituu ensinnäkin niihin tapoihin, joilla tekstissä konstruoidaan uskontoa ja asennoidutaan siihen. Toiseksi metodin avulla tarkastellaan sitä, miten tieto rakentuu tekstissä. Erityisesti ollaan kiinnostuneita niistä retorisisista tavoista, joilla omaa kantaa perustellaan ja oikeutetaan. Konttori näkee, että metodologia on mahdollista soveltaa sekä uskontolukutaidon akateemisessa tutkimuksessa että ylipäänsä uskuntoon liittyvien tekstien kriittisen lukemisen välineenä.

Tietynlaista kansallisiin symboleihin liittyvää identiteettikeskustelua tarkastelee myös Jere Kyyrö *lectio praecursoriassa*, jossa hän esittelee väitöskirjansa teemoja ja näkökulmia. Väitöskirjassaan Kyyrö analysoi kolmea Mannerheimista tehtyä (tai suunniteltua) teosta ja niiden ”asemoitumista kulttuurintuotannon, median ja kansallisen kentille”. Kyseisissä teoksissa sekä rakennetaan ja pönkitetään että haastetaan Mannerheimin suurmieskuvaa. Suomalaisessa kansalaisuskonnossa keskeistä Mannerheim-myyttiä paikannetaan näissä teoksissa Kyyrön mukaan sekä uusisänmaalliseen sankarikuvaan että vaihtoehtoiseen diskursseihin, joissa tuodaan esille esimerkiksi Mannerheimin yksityiselämää ja seksuaalisuutta.

Tämän numeron kirja-arvosteluissa esitellään teoksia, joissa pohditaan uskuntoon ja talouteen liittyviä kysymyksiä. Tuija Hovi arvioi Aini Linjakummun tutkimusta, jossa tarkastellaan uskonnollisuuden ja yrittäjyyden punoutumista yhteen suomalaisten vanhoillislestadiolaisten parissa. Kiinnostavalla tavalla Linjakummun teoksesta tulee esille se, miten talouden sfääriin ei vanhoillislestadiolaisuudessa sovelleta yhtä tiukkoja periaatteita kuin esimerkiksi seksuaalisuuteen tai elämäntapaan liittyviin seikkoihin. Tämä selittyy kahden regimentin opin periaatteella, jossa maallinen ja hengellinen pidetään erillään toisistaan. Taloudellista toimintaa ja esimerkiksi yritystoimintaa ei puolestaan olisi olemassa ilman kuluttajia, heitä, jotka hankkivat ja käyttävät yritysten tuotteita. Mikko Kurenlahden arvioimassa Kathryn Loftonin teoksessa tarkastellaan kuluttamista uskonnollisena toimintana. Tällöin kuluttaminen paikantuu olemassaoloa määrittäväksi ja ohjaavaksi toiminnaksi, funktionaalisesti ajatellen orientaatiojärjestelmäksi, jonka kautta ihminen rakentaa itselleen merkityksellistä elämää.

Åbo Akademin, Turun yliopiston ja Helsingin yliopiston uskontotieteen tohtorikoulutettavat järjestävät joka syksy seminaarin, jossa käsitellään jotain ajankohtaista uskontotieteellistä teemaa. Seminaari pitää muiden muassa sisällään sekä asiantuntijaluentoja että työryhmiä, joissa käsitellään tohtorikoulutettavien väitöskirjoihin liittyviä tekstejä. Samalla seminaari toimii uskontotieteilijöiden kansallisena kohtauspaikkana. Seminaari on yleensä pidetty Helsingin yliopiston Tvärminnen eläintieteellisellä asemalla, minkä takia sitä on yleisesti kutsuttu Tvärminne-seminaariksi. Vuonna 2018 seminaari juhli 40-vuotista taivaltaan, minkä johdosta seminaarin alkuvaiheissa merkittävää roolia esittäneet Nils G. Holm ja Tore Ahlbäck pitivät Tvärminnessä esitelmän seminaarin taipaleesta 1970–1980-luvuilla. Esitelmä löytyy kirjallisessa muodossa tämän numeron katsauksista. Esitelmä on kiinnostava ja tärkeä tallenne tieteenalan historiaan liittyvästä ja omalta osaltaan sen identiteettiä rakentavasta akateemisesta perinteestä.